

УДК 341.24:504.05

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v36.2025.9>*А. В. Іванов*

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У БОРЬОБИ З КЛІМАТИЧНИМИ ЗМІНАМИ

Постановка проблеми. Кліматичні зміни є однією з найбільших глобальних загроз, що має серйозні наслідки для стабільності екосистем, економічного розвитку та соціальної справедливості. Вони вимагають глобальних зусиль для боротьби, зокрема через міжнародну правову співпрацю. Однак реалізація цих механізмів стикається з численними проблемами, такими як політичні, економічні та технічні бар'єри, а також недостатнє фінансування з боку розвинутих країн для підтримки країн, що розвиваються.

Основною проблемою є відсутність ефективності у виконанні зобов'язань, оскільки країни не завжди здатні виконати свої обіцянки через внутрішні труднощі. Крім того, недостатня координація між різними міжнародними організаціями та відсутність єдиного керівництва призводить до дублювання зусиль і конфлікту інтересів. Для досягнення реальних результатів необхідно удосконалити координацію між державами, міжнародними організаціями та приватним сектором, а також забезпечити належну фінансову і технічну підтримку для країн, що розвиваються, для досягнення глобальних кліматичних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій на тему правових механізмів міжнародної співпраці у боротьбі з кліматичними змінами вказує на зростаючий інтерес до розробки ефективних інструментів для адаптації та пом'якшення наслідків кліматичних змін. Серед дослідників, які займаються цими питаннями, варто виокремити таких авторів, як М. Медведева, Ю. Шемшученко, В. Буткевича, В. Репецького та інших.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є аналіз правових механізмів міжнародної співпраці у боротьбі з кліматичними змінами та оцінка їх ефективності в контексті глобальних кліматичних угод. Особлива увага приділяється теоретичним основам міжнародного кліматичного права, зокрема принципу спільної, але диференційованої відповідальності, а також практичним аспектам реалізації зобов'язань країн щодо зменшення викидів парникових газів і адаптації до змін клімату.

Завданням дослідження є вивчення проблем і викликів, що виникають під час виконання міжнародних кліматичних зобов'язань, зокрема фінансування та координація між міжнародними організаціями, а також визначення перспектив розвитку правових механізмів співпраці в умовах нових глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу. Кліматичні зміни є однією з найбільших глобальних загроз, яка має далекосяжні наслідки для стабільності екосистем, економічного розвитку та соціальної справедливості на плане-

ті. Зміни клімату спричиняють екстремальні погодні явища, підвищення рівня світового океану, зміни у розподілі водних ресурсів і зниження біорізноманіття. Ці явища мають серйозний вплив на різні сфери людської діяльності, включаючи сільське господарство, енергетику, здоров'я та безпеку. У той час як окремі країни можуть стикатися з цими проблемами на рівні локальних чи національних викликів, проблема кліматичних змін є глобальною і вимагає узгоджених дій з боку всього міжнародного співтовариства.

З огляду на масштаби цієї проблеми, міжнародне співробітництво в сфері охорони клімату стало невід'ємною складовою стратегії боротьби з кліматичними змінами. Це співробітництво включає не лише обмін технологіями та знаннями, але й розробку і реалізацію ефективних правових механізмів, які здатні забезпечити відповідальність держав за зменшення викидів парникових газів та адаптацію до змін, що вже відбуваються. Правові інструменти, що використовуються в рамках міжнародної співпраці, мають важливе значення для визначення конкретних обов'язків країн, їхніх прав і зобов'язань, а також для підтримки належного механізму контролю та підзвітності. Вони створюють правову основу для міжнародних угод, таких як Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та Паризька угода, які покладають на держави конкретні зобов'язання щодо скорочення викидів і фінансування заходів з адаптації.

Тим не менш, на практиці реалізація цих механізмів стикається з численними труднощами, включаючи економічні, політичні та технічні бар'єри. Водночас, ефективність міжнародного кліматичного права є ключовою для досягнення глобальних кліматичних цілей і для того, щоб кожна країна стала активним учасником глобального зусилля з подолання кліматичних змін [1].

Міжнародне кліматичне право виникло як результат глобального усвідомлення необхідності колективних дій у боротьбі зі змінами клімату, що є однією з найбільших загроз для планети. Його основна мета полягає в зниженні негативного впливу людської діяльності на клімат та в забезпеченні сталого розвитку на глобальному рівні. Цей правовий інструмент сформувався в умовах дедалі більшої інтеграції екологічних питань у різні сфери міжнародного права, включаючи міжнародне гуманітарне право, право розвитку та економічне право. Протягом останніх кількох десятиліть було вироблено низку теоретичних принципів, що лежать в основі міжнародного кліматичного права, зокрема принципи спільної, але диференційованої відповідальності, інтеграції екологічних аспектів у всі сфери міжнародного права та сталого розвитку.

Одним із основних принципів міжнародного кліматичного права є принцип спільної, але диференційованої відповідальності, який був закріплений у Рамковій конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК) 1992 року. Цей принцип відображає необхідність колективних зусиль усіх країн для зменшення впливу на клімат, при цьому він визнає, що різні держави мають різний рівень відповідальності внаслідок їхнього історичного внеску в зміну клімату та економічного розвитку. Згідно з цим принципом, розвинені країни, які протягом багатьох десятиліть здійснювали інтенсивну експлу-

атацію природних ресурсів і виробляли велику кількість викидів парникових газів, повинні нести основну відповідальність за вжиття заходів, спрямованих на зменшення викидів та фінансування кліматичних проєктів у країнах, що розвиваються. Це також включає надання фінансової та технологічної допомоги для адаптації до кліматичних змін, що є важливим аспектом боротьби з глобальними змінами клімату.

Принцип інтеграції екологічних аспектів у різні сфери міжнародного права передбачає, що охорона навколишнього середовища, зокрема боротьба зі змінами клімату, повинна бути невід'ємною частиною всіх міжнародних угод та політичних процесів. Це означає, що кліматичні проблеми не можуть бути вирішені тільки через окремі кліматичні угоди або механізми, але повинні враховуватися і в рамках міжнародних економічних, торгових, енергетичних, фінансових та інших політик. Цей принцип інтеграції є необхідним для створення ефективної системи глобального управління кліматичними змінами, де кожен сектор буде враховувати екологічні фактори у своїх діях і рішеннях.

Принцип сталого розвитку є ще одним фундаментальним теоретичним аспектом міжнародного кліматичного права. Він включає ідею, що економічний розвиток не повинен відбуватися на шкоду навколишньому середовищу, а має забезпечити баланс між економічним зростанням, соціальним прогресом і охороною природи. Принцип сталого розвитку є основою багатьох міжнародних угод, таких як Агентство сталого розвитку ООН та Цілі сталого розвитку (SDGs). Згідно з цим принципом, країни повинні прагнути до розвитку, що забезпечує добробут нинішніх і майбутніх поколінь, не виснажуючи природні ресурси і зменшуючи екологічний слід.

Згідно з цими принципами, кожна країна має обов'язок діяти для зменшення викидів парникових газів, але її зобов'язання можуть варіюватися в залежності від рівня розвитку країни та її історичного внеску в забруднення атмосфери. Країни, що розвиваються, можуть мати право на певні винятки або бути звільненими від деяких зобов'язань через обмежені економічні можливості та технічні ресурси для боротьби з кліматичними змінами. У той же час, їм надається необхідна підтримка у вигляді фінансових і технологічних ресурсів від розвинутих держав.

Таким чином, міжнародне кліматичне право є багатогранною та динамічною сферою, яка інтегрує екологічні, економічні та соціальні аспекти в єдину систему. Правові інструменти, що використовуються в рамках цієї галузі, мають на меті досягнення глобальної стабільності клімату через колективні зусилля держав, взаємодію між різними секторами міжнародного права та інституціями, а також через реалізацію принципу сталого розвитку [2].

Одним із найбільш важливих інструментів міжнародного кліматичного права є Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (РКЗК), яка була прийнята в 1992 році. РКЗК стала першим міжнародним правовим актом, який закріпив основні принципи глобальної боротьби зі змінами клімату. Метою конвенції є стабілізація концентрацій парникових газів в атмосфері на рівні, що не дозволяє спричинити небезпечні антропогенні зміни клімату, які можуть мати катастрофічні наслідки для екосистем і людства

в цілому. Конвенція передбачає регулярні зустрічі держав-учасниць, на яких визначаються нові цілі, ініціативи та механізми для боротьби з кліматичними змінами. Такі конференції, відомі як Конференції Сторін (COP), стали важливими подіями для ухвалення нових міжнародних угод, які доповнюють основну РКЗК [3].

Згідно з РКЗК, всі країни зобов'язуються вживати заходів щодо зниження викидів парникових газів, проте відповідальність за ці заходи розподіляється залежно від рівня розвитку держав. Країни, що розвиваються, отримують фінансову та технологічну допомогу від розвинених країн для адаптації до кліматичних змін і впровадження заходів щодо зменшення викидів. Це закріплює принцип спільної, але диференційованої відповідальності, який був одним із основних векторів розвитку міжнародного кліматичного права.

Ще одним важливим міжнародним правовим інструментом є Паризька угода 2015 року, яка суттєво змінила підхід до глобальних кліматичних зобов'язань. Ця угода, підписана більш ніж 190 країнами, встановлює амбітну мету – утримати глобальне потепління в межах 1,5–2°C порівняно з доіндустріальним рівнем. Відмінність цієї угоди від попередніх полягає в тому, що вона не встановлює універсальних обов'язкових для всіх держав цілей щодо зменшення викидів. Замість цього вона вводить механізм національно визначених внесків (НДВ), що дозволяє кожній країні встановлювати свої власні цілі та зобов'язання, враховуючи національні умови, економічний розвиток і потенціал для зменшення викидів [4].

Паризька угода також передбачає періодичний перегляд зобов'язань кожною країною, з метою посилення цих зобов'язань з часом. Цей механізм дає можливість адаптувати зобов'язання до нових наукових даних, технологічного прогресу та поточних кліматичних умов, що є важливим для досягнення довгострокових глобальних цілей щодо обмеження підвищення температури. Крім того, Паризька угода зосереджена на фінансуванні та технологічній допомозі для країн, що розвиваються, а також на заходах з адаптації до вже існуючих кліматичних змін.

У сукупності, ці міжнародні правові інструменти створюють потужну правову базу для боротьби з кліматичними змінами на глобальному рівні, забезпечуючи відповідальність країн, підтримку для найбільш вразливих держав та механізми для адаптації до нових умов. Вони також сприяють розвитку міжнародної співпраці та солідарності в умовах, коли зміни клімату є спільним викликом для всього людства [5].

На практиці реалізація міжнародних кліматичних правових механізмів стикається з численними викликами. Одним із головних є проблема забезпечення ефективності зобов'язань, оскільки в багатьох випадках держави не виконують свої зобов'язання через відсутність необхідних політичних, економічних чи технологічних умов. Наприклад, хоча Паризька угода передбачає механізм перевірки та посилення зобов'язань, її виконання часто сповільнюється через внутрішні політичні бар'єри, економічні інтереси чи зміну урядів, які не завжди підтримують кліматичні ініціативи.

Також важливим є питання фінансування. Країни, що розвиваються, потребують значної фінансової підтримки для здійснення заходів щодо

адаптації до зміни клімату і зниження викидів. Однією з основних проблем є недостатнє фінансування з боку розвинутих країн, яке часто залишається на рівні обіцянок, а не реальних транзакцій.

Ще однією проблемою є недостатня координація між різними міжнародними організаціями та ініціативами, які працюють в сфері охорони клімату. Багато міжнародних організацій, таких як ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, мають окремі програми, які займаються кліматичними змінами, але відсутність єдиного керівництва та скоординованих зусиль часто веде до дублювання зусиль або конфлікту інтересів [6].

У майбутньому важливими напрямками розвитку правових механізмів міжнародної співпраці будуть інноваційні підходи до фінансування кліматичних ініціатив, впровадження технологій для зменшення викидів, а також удосконалення механізмів моніторингу та звітності щодо виконання міжнародних зобов'язань. Однією з перспектив є розвиток правових інструментів, що стимулюватимуть приватний сектор до участі в боротьбі з кліматичними змінами, а також посилення ролі громадянського суспільства.

Успішна боротьба з кліматичними змінами потребує не тільки міжнародної правової співпраці, але й глобальної політичної волі та активного залучення кожної країни до загальних зусиль. Важливим є також розвиток механізмів для взаємодії між державами та приватним сектором, що забезпечить більш ефективне впровадження інноваційних рішень для боротьби з кліматичними змінами [7].

Висновки. Міжнародне кліматичне право є важливою частиною глобальної стратегії боротьби з кліматичними змінами, і його основні принципи, такі як спільна, але диференційована відповідальність, інтеграція екологічних аспектів у різні сфери міжнародного права та сталий розвиток, відіграють ключову роль у формуванні правових зобов'язань країн. Однак реалізація цих правових механізмів на практиці стикається з серйозними труднощами, серед яких варто виокремити недостатню ефективність виконання зобов'язань через політичні, економічні та технічні бар'єри, а також проблеми фінансування та координації між міжнародними організаціями.

Майбутнє міжнародного кліматичного права залежить від інноваційних підходів до фінансування кліматичних ініціатив, посилення участі приватного сектору та удосконалення механізмів моніторингу і звітності. Ключовим фактором успіху буде глобальна політична воля та активне залучення всіх країн до спільних зусиль. Успішна реалізація цих механізмів може значно покращити боротьбу з кліматичними змінами та забезпечити сталий розвиток на глобальному рівні.

Література

1. Yoshida K., Setzer J. The Trends and Challenges of Climate Change Litigation and Human Rights. 2020. European Human Rights Law Review. 2020. Vol. 2 P. 140–152.
2. Woods-Wilford I. The Right to a Safe Climate. URL: <https://ilg2.org/2020/08/28/the-right-to-a-safe-climate/>.
3. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text
4. Паризька угода 2015 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text

5. Wilson G. Envisioning nature's right to a stable climate system. *Law & Policy Journal*. Vol. 10. Iss. 1. P. 60–79.

6. Латишева В., Плєскул О., Таран І. Характеристика еколого- правових засобів подолання наслідків зміни клімату. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 83–87.

7. Зміна клімату : наслідки та заходи адаптації : аналітична доповідь / [С.П. Іванюта, О.О. Коломієць, О.А. Малиновська, Л.М. Якушенко]; за ред. С.П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с.

Анотація

Іванов А. В. Правові механізми міжнародної співпраці у боротьбі з кліматичними змінами. – Стаття.

Кліматичні зміни є однією з найбільших глобальних загроз, яка впливає на стабільність екосистем, економічний розвиток і соціальну справедливість. Їх наслідки проявляються у вигляді екстремальних погодних явищ, підвищення рівня моря, зміни в розподілі водних ресурсів та зниження біорізноманіття. Оскільки проблема зміни клімату має глобальний характер, вона потребує узгоджених міжнародних дій. Міжнародне співробітництво в боротьбі з кліматичними змінами вимагає створення ефективних правових механізмів для забезпечення відповідальності держав за скорочення викидів парникових газів та адаптацію до змін. Одним з основних інструментів міжнародного кліматичного права є Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та Паризька угода, які визначають обов'язки країн щодо зменшення викидів та фінансування адаптаційних заходів для країн, що розвиваються.

Принципи спільної, але диференційованої відповідальності, інтеграції екологічних аспектів у всі сфери міжнародного права та сталого розвитку є основою міжнародного кліматичного права. Розвинені країни мають основну відповідальність за зміну клімату через їх історичний внесок, і повинні надавати фінансову та технологічну допомогу менш розвиненим державам. Однак, на практиці реалізація цих механізмів стикається з багатьма викликами, такими як політичні бар'єри, економічні інтереси, відсутність координації між міжнародними організаціями та недостатнє фінансування.

Паризька угода стала важливим етапом у глобальній боротьбі з кліматичними змінами. Вона має на меті обмежити глобальне потепління, забезпечуючи при цьому національні внески кожної країни, що враховують їхні економічні умови. Ця угода також підкреслює важливість фінансування кліматичних ініціатив для країн, що розвиваються.

Необхідність розвитку правових інструментів для підтримки міжнародної співпраці з кліматичних питань, удосконалення механізмів моніторингу та звітності, а також залучення приватного сектору до боротьби з кліматичними змінами є важливими напрямками для майбутнього. Успішна боротьба з кліматичними змінами потребує не лише правових механізмів, а й глобальної політичної волі та активного залучення кожної країни до глобальних зусиль.

Ключові слова: кліматичні зміни, міжнародне співробітництво, міжнародні договори, міжнародне право, кліматичне право.

Summary

Ivanov A. V. Legal mechanisms for international cooperation in the fight against climate change. – Article.

Climate change is one of the greatest global threats affecting ecosystem stability, economic development and social justice. Its consequences are manifested in extreme weather events, sea level rise, changes in the distribution of water resources, and a decline in biodiversity. As the problem of climate change is global in nature, it requires concerted international action. International cooperation in the fight against climate change requires the creation of effective legal mechanisms to ensure the responsibility of states for reducing greenhouse gas emissions and adapting to changes. One of the main instruments of international climate law is the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Paris Agreement, which define the responsibilities of countries to reduce emissions and finance adaptation measures for developing countries.

The principles of common but differentiated responsibilities, integration of environmental aspects into all areas of international law and sustainable development are the basis of international climate law. Developed countries have the primary responsibility for climate

change due to their historical contribution, and should provide financial and technological assistance to less developed countries. However, in practice, the implementation of these mechanisms faces many challenges, such as political barriers, economic interests, lack of coordination between international organizations, and insufficient funding.

The Paris Agreement has become an important milestone in the global fight against climate change. It aims to limit global warming while ensuring that each country's nationally determined contributions are based on their economic conditions. This agreement also emphasizes the importance of financing climate initiatives for developing countries.

The need to develop legal instruments to support international cooperation on climate issues, improve monitoring and reporting mechanisms, and engage the private sector in the fight against climate change are important areas for the future. Successfully combating climate change requires not only legal mechanisms, but also global political will and active involvement of each country in global efforts.

Key words: climate change, international cooperation, international treaties, international law, climate law.